



Hoe nemen we ook huishoudens met een smalle beurs mee in de energietransitie?

# ENERGIE VOOR IEDEREEN

---

Als we de klimaatdoelen willen halen, dan moeten we stevig aan de slag met de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Ook van bewoners wordt een actieve bijdrage verwacht. Maar wat als je de middelen niet hebt om duurzame maatregelen te nemen? Binnen de pilot 'Energie voor Iedereen' wordt gewerkt aan nieuwe mogelijkheden om mensen met een smalle beurs bij de energietransitie te betrekken en energiearmoede te voorkomen. Dit vraagt om een combinatie van energiebeleid, armoedebestrijding en inzet op participatie. Een pittige uitdaging, blijkt in de praktijk.

De transitie van ons energiesysteem raakt iedereen. Burgers zijn hier op allerlei manieren bij betrokken. Er zijn talloze succesverhalen van lokale energie-coöperaties en – minder zichtbaar – lokale *smart grid* projecten, die de stroom die ze zelf opwekken ook zoveel mogelijk zelf beheren en gebruiken. Deze energie in de samenleving stemt hoopvol. Maar wie goed kijkt, ziet pioniers, volgers én achterlopers.

### NIET IEDEREEN DOET MEE

Er zijn namelijk ook groepen die niet meedoen. Vanwege een te laag inkomen, weinig bestedingsruimte, geen of weinig investeringsmogelijkheden, een taalbarrière of andere zorgen die prioriteit hebben. Of omdat ze instanties niet vertrouwen, het klimaatprobleem niet urgent vinden of niet willen veranderen. Met bijvoorbeeld subsidies voor particuliere huiseigenaren en mogelijkheden van belastingaftrek probeert de overheid meedoen makkelijker en aantrekkelijker te maken. Maar deze regelingen bereiken niet iedereen. Omdat ze niet bekend zijn of niet begrepen worden, omdat mensen er niet voor in aanmerking komen of (toch) niet aan de voorwaarden kunnen voldoen.

De energie in de samenleving stemt hoopvol. Maar wie goed kijkt, ziet pioniers, volgers én achterlopers.

Zo gaat een groot deel van de stimuleringsregelingen naar mensen die zich eigenlijk wel kunnen redden. Want je moet de energiebesparende maatregelen doorgaans wel voorfinancieren. Voor wie moeilijk kan rondkomen is dat onmogelijk.

### GROEIENDE VERSCHILLEN

Hoe slim en vernieuwend sommige (technische) oplossingen ook zijn, ze sluiten vaak niet goed aan bij de diversiteit aan wensen, behoeften en mogelijkheden van bewoners. Dan blijkt bijvoorbeeld dat de toetsingsvoorwaarden voor een ‘woonabonnement’ - waarmee huishoudens de energiebesparende

maatregelen afbetalen met de besparing op hun energierekening - mensen met een smalle beurs buitensluiten, omdat zij onvoldoende kredietwaardig zijn<sup>1</sup>. Of wordt duidelijk dat huiseigenaren die de kans krijgen ‘voor weinig geld’ mee te doen met de renovatie van huurwoningen in hun rijtje, die aanbieding toch niet kunnen betalen. Zo groeien de verschillen tussen mensen die het geld wel kunnen ophoesten of in aanmerking komen voor ondersteunende maatregelen, en mensen die dat niet kunnen.

### NAAR EEN INCLUSIEVE VERDUURZAMINGSAANPAK

Juist in kwetsbare wijken waar lage inkomens samenvallen met een lage kwaliteit van de woningvoorraad is meer nodig dan een gestandaardiseerde grote-stappen-snel-thuis aanpak. Dat start bij het erkennen van de verschillen in mogelijkheden onder huishoudens, om vervolgens deze mensen te betrekken bij de keuzes die gemaakt worden. Zodat maatregelen eerlijk verdeeld worden en juist ook mensen met een smalle beurs bereiken.

### ONONTGONNEN TERREIN

In maart 2018 besluiten de provinciale programma's Sociale Innovatie Energietransitie en Versterken Sociale Veerkracht om een pilotproject Energiearmoede (later Energie voor Iedereen) op te starten. We spreken van energiearmoede wanneer het door een combinatie van factoren - een laag inkomen, hoge energieprijzen, een slecht geïsoleerde woning en/of verouderde apparatuur - niet lukt om prettig en gezond te leven. De pilot valt onder een bredere samenwerkingsovereenkomst met ENPULS bv, onderdeel van netbeheerder Enexis.

De pilot startte met een verkenning onder gemeenten. Daaruit bleek dat zij nog heel veel vragen hebben over de aanpak van energiearmoede.

- 1 Breukers, S., Agterbosch, S., Mourik, R. (2019) Energietransitie: wie kunnen, willen en mogen er mee doen? (in voorbereiding Tilburg: Het PON).
- 2 BLOG Energietransitie: ook voor huishoudens met een smalle beurs (Susanne Agterbosch - 12 april 2018)

De opgave bevindt zich grotendeels nog op onontgonnen terrein. Er zijn niet alleen maatwerkoplossingen nodig die aansluiten bij de leefwereld van bewoners, maar er moet ook goed worden samengewerkt tussen verschillende beleidsdomeinen. Verder is de medewerking van veel verschillende partijen nodig, zoals gemeenten, woningcorporaties, financiers, lokale gemeenschappen en bewoners<sup>2</sup>. Terwijl er een grote behoefte is aan kennis over bewezen effectieve aanpakken, zijn er weinig tot geen projecten waarin energiearmoede centraal staat. Het maakt deze opgave bij uitstek geschikt voor een responsieve en lerende aanpak.

### PILOT ENERGIE VOOR IEDEREEN

In samenwerking met een aantal gemeenten en het PON is de pilot uitgewerkt. Het doel: effectieve aanpakken ontwikkelen die gericht zijn op het stimuleren van bewustwording en actieve betrok-

kenheid bij de energietransitie van Brabanders met een smalle beurs. Lokale partners gaan in lokale pilotprojecten een eigen aanpak vormgeven en vervolgens testen. Dat doen ze in co-creatie met de doelgroep en met behulp van expertise vanuit zowel het sociaal domein als verduurzaming. In een Community of Practice delen ze hun ervaringen en lessen. Zo wordt er samen geleerd.

### ONTWERPDENKEN

In de lokale pilotprojecten werkt een *social designer* vanuit Zet mee. 'Social design' is een methode die zorgt voor creatieve oplossingen voor een maatschappelijk probleem. De kern van het zogenoemde 'ontwerpdenken': niet meteen gaan oplossen, maar eerst heel goed onderzoeken waar het om gaat. Wat is precies het probleem? Wie zijn de probleemhouders?

&gt;

# DE DRIE CENTRALE VRAGEN ZIJN TELKENS

- 1 Hoe bereik je de doelgroep?
- 2 Hoe betrek je de doelgroep?
- 3 Wie zijn de stakeholders en hoe betrek je hen?

Het betekent bijvoorbeeld dat je uitgaat van de leefwereld van de doelgroep en samen met hen een passende oplossing bedenkt.

Social Designer Cindy van den Bremen licht dit toe: "Mensen die amper het hoofd boven water kunnen houden, zijn vaak niet in staat om in langetermijnoplossingen te denken. Die leven bij de dag. Met verhalen over de toekomst van onze planeet of een technologisch slimme oplossing bereik je hen niet. Maar misschien kom je er wel achter dat de grootste drempel voor hen is dat ze eerst hun zolder moeten opruimen en dat ze daar heel erg tegenop zien. Dan kun je ook juist daar beginnen met helpen."

### TOT CONCRETE PROJECTEN KOMEN IS LASTIG

Vanaf de zomer van 2018 tot het voorjaar van 2019 bereiden zeven gemeenten zich voor op een lokaal pilotproject. Maar die voorbereiding vergt veel meer tijd dan voorzien en in een aantal gemeenten lukt het niet om tot een pilotproject te komen. De volgende aspecten spelen daarbij – in wisselende combinaties - steeds een rol:

- Energiearmoede staat als integrale opgave nog onvoldoende op de lokale agenda. Er wordt daarom geen prioriteit aan gegeven.
- Er is – zeker bij kleinere gemeenten - een te beperkte capaciteit (mensen en middelen) om een pilotproject goed in te vullen.
- De samenwerking tussen het sociaal domein en energie moet nog vorm krijgen. Deze domeinen kennen elkaar nauwelijks.
- Het blijkt lastig om lokale projecten qua timing aan te laten sluiten bij de fasering van de pilot Energie voor Iedereen.
- Gemeenten of lokale partners vinden co-creatie en *social design* nog te spannend en zijn bang voor afbreukrisico;
- Het huidige systeem van regelgeving en beleid biedt te weinig mogelijkheden voor proposities die geschikt zijn voor mensen met een smalle beurs.

# ERVARING

## UIT BERNHEZE

*De gemeente Bernheze wil samen met particuliere woningeigenaren zonder investeringsruimte oplossingen ontwikkelen voor energiekostenbesparing, die aansluiten bij de zorgen en behoeften van de doelgroep. Maar daarvoor is het eerst nodig om te weten om welke huishoudens het eigenlijk gaat, hoeveel het er zijn, waar ze wonen en hoe ze te bereiken. Dat viel niet mee, vertelt projectleider Ralf Klop: "We zochten contact met het sociaal domein om de doelgroep en de hulpverlening in kaart te brengen. Het bleek heel lastig om helder te krijgen welke mensen en organisaties allemaal bezig zijn op gebied van zorg, ondersteuning & schuldhulpverlening. Ook konden zij door de AVG niet zomaar informatie over de doelgroep delen. Daardoor duurde het veel langer dan gedacht voordat we een ingang vonden om met bewoners in contact te komen. Toch was die tijd ook gewoon nodig om tot een samenwerking tussen het sociaal domein en duurzaamheid te komen en gezamenlijk de kans te gaan zien om vanuit besparing op energiekosten ook echt preventief iets voor deze doelgroep te kunnen betekenen; door te voorkomen dat gezinnen hoge schulden krijgen en in de bijstand en schuldsanering terecht komen. Zo help je mensen én bespaar je kosten."*

## NOG EEN FLINKE WEG TE GAAN

Er is nog een flinke weg te gaan voordat we met elkaar antwoord kunnen geven op de vragen: wat werkt, voor wie en waarom? Duidelijk is wel dat dit niet alleen een technisch, maar zeker ook een sociaal vraagstuk is. Behalve om slimme technieken en goede business cases, vraagt de opgave om een slim procesontwerp dat aansluit op de doelgroep. Maar juist vanuit die analyse loopt het vast in de uitvoering: gemeenten en lokale partners zijn onvoldoende toegerust om integraal te werken aan een ingewikkelde opgave als energiearmoede. Het vraagt om samenwerking tussen domeinen, ambtenaren en partners die elkaar nog nooit hebben

ontmoet. Het betekent dat er tijd nodig is om elkaar te leren kennen, verstaan en waarderen. Alleen dan kun je een gezamenlijke opgave definiëren en aan een constructieve, gelijkwaardige samenwerking bouwen. Waar dit wel lukt, betreft het vaak enkele individuen die elkaar vinden in een gedeeld urgentiegevoel. Er zijn heel wat puzzelstukjes te leggen om samen met bewoners te komen tot maatwerkoplossingen die zorgen voor een energietransitie voor iedereen.



### Meer weten of de pilot Energie voor Iedereen volgen?

Dat kan via [www.energiewerkplaatsbrabant.nl](http://www.energiewerkplaatsbrabant.nl).

# LESSEN UIT HET PROVINCIEHUIS

## Organiseer een gelijkwaardige samenwerking rond een opgave

In eerste instantie was het lastig om op ambtelijk niveau tot concretisering van de crossover Energie en Sociale Veerkracht te komen, omdat de opgave vanuit Energie leidend was en de agenda bepaalde. Door de bestuurlijke uitspraak dat de opgave energiearmoede om een integrale, gelijkwaardige samenwerking van beide programma's vraagt, kwam er een versnelling in de ontwikkeling van de pilot.

## Inkoopbeleid is niet ingericht op een responsieve lerende aanpak

Binnen een responsieve lerende aanpak verken je de opgave en wat daar voor nodig is fasegewijs. Dat maakt het onmogelijk om aan het begin van een traject te weten wat er in de vervolgfases nodig is. Het betekent dat er flexibiliteit nodig is in de opdrachtverlening aan samenwerkingspartners,

waarbij de opdracht per fase wordt ingevuld. Vanuit het inkoopbeleid was het echter wenselijk om meteen een opdracht voor het hele project te geven. Het vergde veel inzet om met goede argumentatie van de inkoopvoorwaarden af te kunnen wijken.

## Zoom uit en zie de beperkingen van je handelingsopties

Een overeenkomst, financieringsregeling of planning bepaalt sterk je handelingsopties. De overeenkomst om binnen een bepaalde periode tot lokale pilotprojecten te komen, sloot niet goed aan bij de praktijk waarin er meer tijd nodig was om tot cross-sectorale samenwerking te komen.